

D E D I C A T I E.

meest verbonden achte aende
Overheden die Godt over de
stadt mijner gheboorte; ende
gheduyrighe woon-plaets ghe-
stelt heeft; so heb ick dese mij-
nen arbeyd U Ed. Mogenthe-
dentoe-geeygent; van herten
biddende dat Godt Almach-
tich uwe loffelicke Regeringe
lange ende overvloedelick ge-
lieve te seghenen.

*U Ed. Mog. ootmoedigen ende
godelyken dienaar*

JOANNES GOEDAERT.

JOANNES GOEDARTIUS
Pictor Medicoburgensis.

Johannes Goedaert: leven, werk en inspiratie

Interdisciplinaire conferentie, concert en filmmatinee
14, 15 en 16 maart 2019
Middelburg

ZEEUWS
MUSEUM

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

 UCR
University College *Roosevelt*

Johannes Goedaert: leven, werk en inspiratie

Op het University College Roosevelt in Middelburg wordt van 14 tot 16 maart 2019 de Goedaert Conferentie gehouden over het leven, werk en de inspiratie van de zeventiende-eeuwse Middelburgse entomoloog en fijnschilder Johannes Goedaert (1617-1668).

Deze interdisciplinaire conferentie heeft een wetenschappelijk luik en een publieksdeel. Het eerste deel gaat in op de historische en wetenschappelijke context van Goedaert; het tweede gaat in op de inspiratie die mensen vandaag uit zijn werk putten in hun omgang met de natuur.

Kom kennis op doen en mee discussiëren met historici en natuurvorsers over het entomologisch werk van Goedaert, de Middelburgse kenniscontext waarin hij zich bewoog, de wereld van zijn lezers en critici en zijn *nachleben*. Naast een publiekslezing en een concert worden op zaterdag een filmmatinee en een etsworkshop georganiseerd.

www.ucr.nl/goedaert

Afbeelding omslag | Johannes Goedaert, *Metamorphosis Naturalis*, deel 1 (ets en gravure vervaardigd door Reinier van Persyn, in opdracht van Jaques Fierens, naar een door Willem van Eversdijck geschilderd portret), 1660, Goedaert Collectie. Gefotografeerd door Ivo Wennekens voor *Uyt Eygen Ervarentheid*, Zeeuws Museum, 2016

Over Johannes Goedaert

Johannes Goedaert werd in 1617 in Middelburg geboren en woonde er aan het Molenwater. Hij besteedde er zijn gehele leven aan het opkweken van larven van insecten. Dit deed hij om te kunnen waarnemen, beschrijven en afbeelden hoe de larven of rupsen zich ontwikkelden, zoals van rups tot pop en vlinder, of van made tot pop en vlieg. Zijn waarnemingen werden vanaf 1660 gepubliceerd in de driedelige serie *Metamorphosis Naturalis*.

Zijn publicaties bevatten niet alleen levendige beschrijvingen, maar ook prachtige illustraties, die door Goedaert zelf zijn gemaakt en op verzoek ook door hem werden ingekleurd. Hij was immers niet alleen een grensverleggend entomoloog, maar ook een getalenteerd fijschilder, tekenaar en etser.

Het eerste deel van *Metamorphosis Naturalis* werd in 1660 door de Middelburgse drukker Jaques Fierens uitgegeven. In 1667 verscheen een tweede deel. Na Goedaerts overlijden in januari 1668 verscheen deel drie postuum in 1669. Naast de Nederlandstalige editie bracht Fierens de driedelige serie ook in het Latijn en Frans uit. De Engelse geleerde Martin

Lister schreef Engelse en Latijnse bewerkingen van *Metamorphosis Naturalis*, waarin hij de volgorde van Goedaerts bevindingen aanpaste. *Metamorphosis Naturalis* werd een internationale bestseller.

Johannes Goedaert was de ontdekker van de metamorfose van insecten. Hij legde daarmee een belangrijke basis voor de wetenschap van de entomologie. Meer dan honderd Europese soorten werden door hem voor het eerst beschreven, soorten die hij als eerste een Nederlandse naam gaf.

Op zijn werk is tot op de dag van vandaag voortgebouwd. In de zeventiende eeuw inspireerde hij ondermeer Christiaan Huygens, Johannes Swammerdam, Maria Sibylla Merian en Stephan Blankaart. In de achttiende eeuw verwees Linnaeus in zijn *Systema Naturae* naar 70 afbeeldingen van Goedaert. Kunstenaars die zich vandaag door Goedaert laten inspireren zijn Anita Albus en Wim Hofman.

Programma

Donderdagavond 14 maart

20 – 22 uur (inloop 19.30)

De Oostkerk, Oostkerkplein 1

Entree 15 euro (gratis met conferentie passe-partout)

Studenten gratis

/ “Boeck der Natuere”, publiekslezing van Eric Jorink

/ Recital van oude muziek ensemble The Counterpoints

Vrijdag 15 maart

10 – 17 uur

Burgerzaal Stadhuis, Markt 1

Deel 1: De wetenschappelijke en historische kenniscontext van Goedaert

10.00-10.15 Welkom Bert van de Brink, dean UCR

10.15-10.45 Albert Clement

10.45-11.15 Hans Beelen

11.15-11.45 Truusje Goedings

11.45-12.00 Pauze

12.00-12.30 Frans Laurentius

12.30-13.00 Chris Teulings

13.00-14.00 Lunch

Programma

Deel 2: Het *nachleben* van Goedaert

14.00-14.30 Ellis Dullaart

14.30-15.00 Joos van de Plas

15.00-15.15 Pauze

15.15-15.45 Kees Beaart

15.45-16.15 Arjan van Dixhoorn

16.15-16.45 Panelgesprek

Zaterdag 16 maart

Filmmatinee “More than honey” (o.v.b.)

10.00-12.30

Cinema Middelburg, Achter de Houttuinen 30

Entree 10 euro (gratis met conferentie passe-partout)

Programma

Zaterdag 16 maart

14.00-17.00

Zeeuws Museum, Abdij(plein) / locatie n.t.b.

Deel 3: De ecologische dimensie van Goedaert

14.00-14.30 Titia Wolterbeek

14.30-15.00 Herman Lelieveldt

15.00-15.30 Joop van Lenteren > afgezegd?

15.30-15.45 Pauze

15.45-16.15 Rinus Sommeijer / Luc Willemse?

16.15 Jetske de Boer > naar vrijdag?

16.30 Terugkoppeling workshop en discussie

17.00 Einde

Programma

Zaterdag 16 maart

14.00-16.00

Metamorfose Lokaal, Helmplein

Deelname 5 euro

Iedereen welkom

“Grafiek op z'n Goedaerts: Hoe verbeeld je kennis?”

Ets workshop o.l.v. kunstenaar Liesbeth Labeur

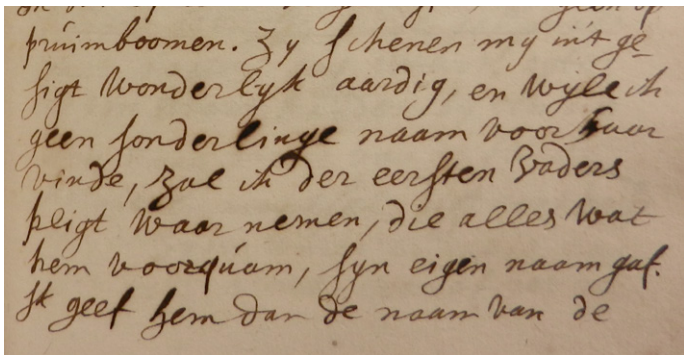

/ Goedaert en het boek der natuur

Prof. Dr. Albert Clement, musicoloog
University College Roosevelt

Goedaert en het boek der natuur in Middelburgse kunst van zijn tijd: Goedaert en zijn Middelburgse artistieke tijdgenoten die met de natuur en het boek der natuur bezig waren.

BEELD VOOR ALBERT
CLEMENT

pruimboomen. Zy s'kenen my int ge-
sigt wonderlyk aardig, en wyle ik
geen sonderlinge naam voor haer
vande, zal ik der eersten vaders
pligt waer nemen, die alles wat
hem voorquam, syn eigen naam gaf.
Ik geef hem dan de naam van de

Afbeelding | Steph. Blankaart: *Schou-Burg der Rupsen, Wormen, Maden, en Vliegende Dierkens, daar uit voortkomende*. Door eigen ondervindinge by een gebragt. Tweede deel. Autograaf (KB Den Haag, signatuur: KW 71 I 52, p. 94)

/ 'Sonderlinge namen'. Johannes Goedaert en Steven Blankaart als naamgevers van insecten

Hans Beelen, neerlandicus
Carl von Ossietzky Universität Oldenburg

Goedaert beschreef in zijn driedelige levenswerk *Metamorphosis naturalis* (1660-1669) op basis van eigen waarnemingen zo'n 150 insectensoorten in woord en beeld. Verreweg de meeste insecten die hij behandelde, hadden nog geen naam. Hij rekende het tot zijn wetenschappelijke taak daar verandering in te brengen. Zijn tijdgenoot Steven Blankaart zag het niet anders en vergeleek zichzelf in de *Schou-Burg der Rupsen, Wormen, Maden, en Vliegende Dierkens, daar uit voortkomende* (1688) met Adam in het paradijs, 'die alles wat hem voorquam, syn eigen naam gaf'. In deze lezing wordt nader ingegaan op de vaak schilderachtige namen als natneus en hypocriet die door Goedaert en Blankaart zijn bedacht: hoe zagen ze er taalkundig uit, wat waren de naamgevingsmotieven, wat geven de namen prijs van de visie van deze zeventiende-eeuwse geleerden op insecten en op de wereld als geheel, en ook: welke namen zijn nog in omloop, en zijn er factoren aan te wijzen die het succes hebben bepaald?

/ Goedaert en kleur

drs. Truusje Goedings, boek- en kunsthistoricus
Text & Research, Uitdammer

Uitgangspunt bij het aanbrengen van kleur op afbeeldingen in boeken was niet alleen de schoonheid maar vooral de natuurgetrouwheid. Niet alleen door vergelijking van de vorm maar ook van de kleur kon een speciale verschijningsvorm als soort pas worden herkend en vastgesteld. Goedaert maakte als eerste een vlindermonografie, en was zich daarvan als geen ander bewust. Voor wie dat wenste – en kon betalen – kleurde hij persoonlijk de zwart-wit etsen in. Deze lezing zal gaan over het kleurgebruik op papier en grafiek in de zeventiende eeuw aan de hand van eigentijdse bronnen, en over Goedaerts kleurgebruik in het bijzonder. Met specifieke voorbeelden zal worden geprobeerd aan te tonen welke kleuring hoogstwaarschijnlijk aan Goedaert zelf kan worden toegeschreven.

Afbeelding | Pagina's uit een Delfts manuscript uit 1692 met ruim 1720 kleurenvorbelden, hier met vijf nuances blauw en geel (ascus en orliaan).

/ Goedaert en het papier in de Nederlanden

Dr. Frans Laurentius, kunsthistoricus
Kunsthandel Th. Laurentius / UCR

In deze lezing zal ik ingaan op het gebruik van papier in de Republiek gebruikmakend van voorbeelden van Goedaert.

Afbeelding | Verpakking of riemkap voor schrijfpapier

/ Het Middelburgse Sint Lucasgilde in de tijd van Goedaert

Chris Teulings, privé-onderzoeker

De presentatie zal aan de hand van wat Bredius en De Man ons nog overgeleverd hebben van de in WW II verloren gegane archieven van dit gilde een beeld schetsen van het 17de eeuwse gildeleven in Middelburg. Er zal specifiek en aandacht gegeven worden aan het Sint Lucasgilde en zijdelings ook aan het boekdrukkersgilde, waar Goedaert eveneens mee te maken had. De voordracht zal zich concentreren op wat het vergde van en wat het betekende voor een kunstenaar / ambachtsman om tot de uitoefening van zijn vak toegelaten te worden.

Afbeelding | Gildepenning uit 1618 van het Middelburgse Sint Lucasgilde, verso. Messing, ø 43 mm. Particuliere collectie.

Afbeelding | Johannes Goedaert, Gezicht op Middelburg, pen in zwart, grijs gewassen, zwart krijt, 180 x 245 mm, Rijksmuseum Amsterdam, inv.nr. RP-T-1890-A-2248

/ “Landschappen met Beelden en Beesten”: de getekende en geschilderde landschappen van Johannes Goedaert

Ellis Dullaart, kunsthistoricus

RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis

Zoals blijkt uit de etsen in zijn boek *Metamorphosis Naturalis*, was Goedaert een begaafd etser die allerhande insecten op zeer natuurgetrouwe wijze afbeeldde. In het ‘vrijere’ teken- en schilderwerk dat hij maakte was een dergelijk documentair en realistisch karakter uiteraard van veel kleiner belang. Toch zien we het minutieus afbeelden van de specifieke kenmerken van bloemen en insecten nog wel duidelijk terug in de bloemstillevens die Goedaert schilderde. In de getekende en geschilderde landschappen van zijn hand lijkt dit streven om een onderwerp zo natuurgetrouw mogelijk af te beelden veel minder nadrukkelijk aanwezig.

In deze lezing zullen Goedaerts landschappen centraal staan: hoe verhouden ze zich tot de landschappen van tijdgenoten? Welke inspiratiebronnen kan Goedaert gebruikt hebben? Hoe passen zijn landschappen in de context van Middelburg als artistiek centrum gelegen op de route van de zuidelijke naar de noordelijke Nederlanden?

/ Het gestolen kijken van Johannes Goedaert

Joos van de Plas, beeldend kunstenaar

Een vreemde ontdekking in het boek de *Europische Insecten* van Maria Sibylla Merian.

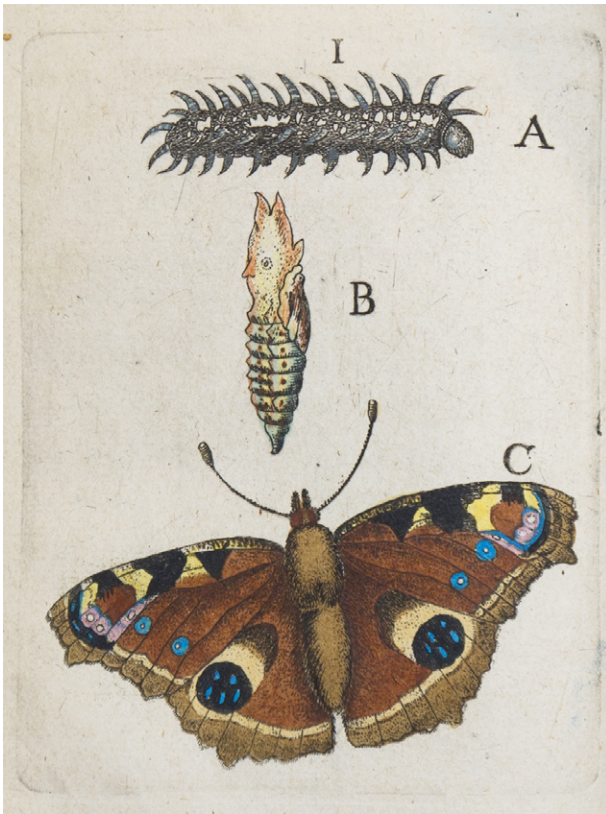

Afbeelding | CLVII (tekening), Joos van de Plas, 2018

/ Johannes Goedaert (1617 - 1668). Zijn betekenis, invloed en waardering door de eeuwen heen

Kees Beart, Goedaert verzamelaar
Goedaert Collectie en Stichting Natuurrijk (in oprichting)

Tot 1660 was over de metamorfose van insecten bijna niets bekend. Wetenschappelijke werken over insecten waren tot dat jaar vrijwel volledig gebaseerd op geschriften uit de klassieke oudheid. In 1660 verscheen de Nederlandse vertaling van Jonstons boek over insecten, die in de titel van het boek Gekerfde- of kronkeldieren genoemd worden. Dit boek vormt het referentiekader dat aantoonde welke enorme vooruitgang Goedaert boekte op het gebied van de entomologie. Nog nooit was een boek over insecten uitgegeven dat uitsluitend gebaseerd was op eigen waarnemingen. Nog nooit was een insectenboek uitgegeven met afbeeldingen in kleur. Goedaerts *Metamorphosis Naturalis* werd een bestseller. Al in 1660 brachten de gebroeders Huygens exemplaren van het boek naar geleerden in Parijs. Het verscheen in diverse talen en kreeg veel navolging. Zeer terecht schreef Johannes Swammerdam in 1669 dat Goedaert meer ontdekt had dan alle geleerden tezamen in alle eeuwen voor hem. Zowel vroeger als nu is Goedaert een bron van inspiratie.

Afbeelding | De vroegste waarneming van Goedaert uit 1635: de metamorfose van de Paeuw-oogh, die nu dagpauwoog genoemd wordt. (Afbeelding I uit deel een van *Metamorphosis Naturalis*)

BEELD ARJAN

/ ...

...

..

Arjan van Dixhoorn, historicus
University College Roosevelt

...

/ Aandacht voor vlinders: van alle tijden!

Ir. Titia Wolterbeek, landschapsarchitect en directeur van De Vlinderstichting

Het is bijzonder je te realiseren dat er ook in de tijd van Johannes Goedaert al mensen waren die, net als wij nu, vol nieuwsgierigheid en passie op zoek gingen naar vlinders en andere insecten. Tegenwoordig zijn er dagelijks mensen op pad om naar vlinders te kijken, ze te tellen of te onderzoeken. Dat doen zij met dezelfde passie en nieuwsgierigheid als Goedaert, maar ook vanuit een grote bezorgdheid over de dramatische achteruitgang die overal merkbaar is. Gelukkig wordt de urgentie voor bescherming inmiddels breed gevoeld. We zien dat o.a. terug in de Visie van minister Schouten (Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden – Nederland als koploper in de kringlooplandbouw) en in het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, dat door maatschappelijke partijen vanuit onderzoek, natuur, landbouw en bedrijfsleven is opgesteld. Titia Wolterbeek zet de ontwikkelingen op een rij met haakjes naar het verleden en linken naar de toekomst.

Afbeelding | Afbeelding C uit deel III van *Metamorphosis Naturalis*. Metamorfose van de hermelijnvlinder, die Goedaert “Twee-steert” noemde. Afb. Goedaert Collectie.

/ Van Goedaert naar Glyfosaat. Wat de oploeiende politieke strijd over bestrijdingsmiddelen betekent voor onze biodiversiteit.

Herman Lelieveldt, politicoloog, University College Roosevelt

De politieke besluitvorming over bestrijdingsmiddelen speelde zich decennia lang ver buiten het blikveld van de publieke opinie af. De toelating was een zaak van experts die dit deden op basis van wetenschappelijke adviezen en vertrouwelijke door het bedrijfsleven aangeleverde studies. Zo ging het ook jarenlang bij de toelating van glyfosaat – de meest gebruikte actieve stof in bestrijdingsmiddelen – totdat in 2017 het Europees Parlement vraagtekens begon te zetten bij de risico's van dit bestrijdingsmiddel voor de volksgezondheid en het milieu en meer dan 1 miljoen Europese burgers via een Europees burgerinitiatief pleitten voor een verbod op glyfosaat. Door die druk lukte het de EU niet om glyfosaat voor opnieuw 15 jaar toe te laten, maar moest men genoeg nemen met een veel kortere verlengingsperiode van 5 jaar. Inmiddels hebben landen als Frankrijk en Italië gezegd glyfosaat zo snel mogelijk uit te willen bannen, terwijl in Nederland het gebruik van glyfosaat buiten de landbouw al helemaal niet meer toegestaan is. Wat zijn de voordelen en de nadelen van Europabrede besluiten over gewasbeschermingsmiddelen en zou het teruggeven van deze bevoegdheid aan de lidstaten de biodiversiteit beter kunnen waarborgen?

Afbeelding | Afbeelding C uit deel III van *Metamorphosis Naturalis*. Metamorfose van de hermelijnvlinder, die Goedaert “Twee-steert” noemde. Afb. Goedaert Collectie.